

"Lukutaidon merkitys ei saisi väljähtää tunteiluksi sydäntä lämmittävän Finlandia-romaanin parissa, sillä yhteiskunnassa pärjäämisen kannalta on yhdenmukaista, lukeeko ihminen sydäntä lämmittäviä romaaneja", Silvia Hosseini kirjoittaa kirjailijapuheenvuorossaan. KUVA: RAMI MARJAMÄKI

Oikein pitkä tie

Ei pitäisi väittää, että lukeva elämä on parempaa elämää. Sen sijaan pitäisi nähdä, miten syviä muutoksia lukutaidon kriisi vaatii, kirjoittaa Silvia Hosseini vuodenvaihteen kirjailijapuheenvuorossa.

Silvia Hosseini

2.1. 2:00 | Päivitetty 2.1. 16:15

"LUKEVA elämä on parempaa elämää", kirjoittaa Otavan kirjallinen johtaja **Minna Castrén** Lukuliike-kampanjan sivustolla.

Ei ole. Arvokkain lukukokemus voi hajottaa, tehdä kyyniseksi. "Sitten alkaa sataa paskaa", päättää **Roberto Bolaño** romaaninsa *Chileläinen yösoitto* (2007).

Samaan hengenvetoon on sanottava, että kirjallisuusihmisen näkökulmasta ilman lukemista ei *ole* elämää, ainakaan kovin mielekästä elämää. Siksi astun paskasateeseen kerta toisensa jälkeen.

En halua elää ilman kirjallisuutta, mutta sen ympärillä käyty keskustelu turhauttaa. Puhutaan koskettavista tarinoista, vaikka lapsikin tietää, etteivät kirjallisuuden merkitykset palaudu tarinoihin, vaan kieleen ja muotoon. Tarinanjanoiselle riittää sentimentaalinen tv-sarja. Lukija kaipaa muuta, vaikka sitten kirjallista paskamyrskyä.

MAINOS (TEKSTI JATKUU ALLA)

MAINOS PÄÄTTY

Kirjallisuuden sijaan suomalainen kulttuurikeskustelu keskittyy kirjailijaan, kertomuksen keinojen sijaan sen totuudellisuuteen, ja kun kirja-arviossa käytetään kirjallisuusanalyysin käsitteitä, parkuu iso joukko ymmärtämisvaikeuksiaan. Kovin parkuja on kirjailija itse.

Elämme maassa, jossa suosiota saa typeräksi tekeytymällä ja jossa kritiikki kohdistuu taloudellisen eliitin sijaan älylliseen. Toimitusjohtajia ja osakesijoittajia ihaillaan, mutta taiteen ilmaisukeinojen kapenemisesta huolestunutta kirjailijaa moititaan elitistiseksi.

Lukemisen moninaisista hyödyistä kyllä puhutaan. Tuossa keskustelussa valtasuhteilla on enemmän merkitystä kuin kriitikon käyttäessä vaikeita sanoja. Mutta siinä missä kirjoittaja saattaa asettua kohteensa yläpuolelle briljeeraamalla, kirjallisuuden hyvää tekevästä vaikutuksista puhuva unohtaa valta-asemansa – tai ei ole tajunnut sitä alun perinkään.

KIRJAAN tarttuvalle luvataan yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista.

”Jos luet, menestyt opinnoissasi ja elämässäsi. pärjät paremmin sosiaalisissa suhteissa ja etenet urallasi. Kaikki tämä on tutkimuksin faktoiksi todettu”, kirjoittaa äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja, kirjailija **Minna Rytisalo** teoksessa *Mitä tapahtuu huomenna lukemiselle* (2020).

Lukemisen hyötyjä käsittelevät tutkimukset, joiden ”faktoihin” epämääräisesti viitataan, usein sivuuttavat tutkittavien lähtökohdat. Siksi niiden päätelmät ovat takaperoisia.

Lukeminen ei takaa hyvää elämää. Ne lukevat, joilla on hyvä elämä.

Lukeminen ei takaa hyvää elämää. Ne lukevat, joilla *on* hyvä elämä. Lukemisesta on hyötyä, mutta sen suoma sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma kasautuu niille, joilla jo on menestymisen edellytykset.

Vapaa-ajan lukeminen on vähentynyt viime vuosikymmeninä juuri alemmissa sosiaaliryhmissä; hyvin pärjäävät nuoret ja aikuiset lukevat yhä. Lukuharrastusta ja lukutaitoa ei pidä sekoittaa toisiinsa, mutta jakautuminen koskee myös jälkimmäistä: heikossa asemassa olevat lukevat heikoimmin.

Kun puhumme nuorten lukutaidon heikkenemisestä, kyse on lukutaidon eriytymisestä.

Lukutaito on kansalaistaito, selviytymistaito. Sen merkitys ei saisi väljähtää tunteiluksi sydäntä lämmittävän Finlandia-romaanin parissa, sillä yhteiskunnassa pärjäämisen kannalta on yhdentekevää, lukeeko ihminen sydäntä lämmittäviä romaaneja.

Porvarillisen kirjahyllyn äärellä on mukava tunnelmoida – ja hurskastella. Kriitikko **Maaria Ylikangas** kutsuu tällaista ”moraaliseksi kirjaposeeraamiseksi”. Miksi ihmeessä heikosti lukevat eivät ymmärrä omaa parastaan?

Siinäpä ongelman ydin. Huono-osainen ei nimenomaan *ymmärrä* omaa parastaan, ja silloin kun ymmärtää, on tietoinen siitä, ettei hänellä ole työkaluja saati voimavaroja ongelmiansa korjaamiseen.

Lukemisen romantisointi tai holhoava huolipuhe eivät edistä kenenkään lukemista, eivätkä lukutaitokampanjat ja -hankkeet riitä. Jotta lukutaidon kriisi saadaan ratkaistua, tarvitaan systeeminen muutos, joka koskee niin kirjallisuuskustelua, kasvatusta ja koulutusta kuin yhteiskunnallista eriarvoistumiskehitystä.

OPIN lukemaan nelivuotiaana. Tai oikeastaan minut opetettiin: äitini ja isoäitini muodostivat muovikirjaimista pöydälle sanoja, ja ulos pääsin vasta, kun sovittu määrä oli tavattu. En tiedä, mitä nykypedagogit ovat menetelmästä mieltä, mutta aikuisena olen iloinnut, että syliini pakotettiin lukemisen lahja.

Toisen lahjan sain myöhemmin, kun äitini ehdotti luettavaksi kirjaa, jossa ei ole kuvia. Se kuulosti epäilyttävältä, mutta tartuttuani lastenromaaniin sain oman maailmani rinnalle toisen, toisen kirjan myötä kolmannen...

Tekstinnälkäiselle kaikki maistui: hevoskirjat, neitietsivät, maitotölkin kylki. Mökkireissulla luin kylpyammeellisen homeenhajuisia *Aku Ankan taskukirjoja*.

Kotonamme ei ollut komeaa kirjahyllyä, mutta kävimme Itäkeskuksen kirjastossa viikoittain. Se oli ensimmäinen paikka, johon sain vähän vanhempana matkata itsenäisesti. Luin melkein kaiken, mitä nuortenosasto tarjosi. Aikuisten puolelta nappasin umpimähkään ikäiselleni sopimattomia kirjoja. Samalla kun käsitykseni ihmisyydestä avartui, minua suojelivat mielikuvitukseni rajat.

Joku ehkä päättelee kertomani perusteella, että voihan vaatimattomissakin oloissa kasvaa lukijaksi. Niin voi, mutta minä elin lapsuuteni 1980-luvulla, jolloin Suomen sosiaaliturva oli edistyksellisimmillään. Perheemme eli niukasti, mutta arki ei ollut näköalatonta kamppailua.

Kuulun viimeisiin suomalaisiin sukupolviin, joille sosiaalinen nousu oli mahdollinen. Nykyisin luokka-aseman ja koulutustason periytyminen on voimakkaampaa. Vauraat perivät pääomaa, köyhät mielenterveys- ja päihdeongelmia.

Tuloerojen kasvun ja eriarvoistumisen pysäyttämiseen tarvitaan järeitä poliittisia toimia. Erityisesti huono-osaisia lapsiperheitä on tuettava, ja koulutuksen resursseja ohjattava koulutaipaleen alkupäähän.

Viime vuosina on kuitenkin toimittu päinvastoin: veronkevennykset suosivat hyvin toimeentulevia, ja oppivelvollisuuden laajennuttua toiselle asteelle heidän jälkikasvunsa saa Marimekko-reppuihinsa ilmaista täytettä, sillä kuntien on hankittava oppikirjat ja läppärit kaikille.

Minun silmissäni uudistus näyttää tulonsiirrolta vauraiden hyväksi, vaikka tavoitteena on estää syrjäytymiskierre. Auttaako moniongelmaisia teinejä ylimääräinen vuosi koulun penkillä? Lukion tiukassa tahdissa nämä nuoret eivät ainakaan pysy. He tarvitsisivat aivan toisenlaista tukea, ja he olisivat tarvinneet sitä jo monta vuotta aiemmin.

LUKUTAIDON heikkeneminen osuu ankarimmin huono-osaisiin, mutta lukemattomuus vaikuttaa myös muihin. Lukio-opintoihin ovat tyypillisesti hakeutuneet hyvin lukevat ja kirjoittavat nuoret, mutta heidänkin osaamisensa on yhä huterampaa, ja huippulukijoiden määrä kutistuu. Abiturientit osaavat eritellä tekstejä mutta pintapuolisesti; harva ymmärtää

syvempiä merkityksiä, oli kyse romaanikatkelmasta tai Youtube-videosta. Vähäinen lukuharrastus heijastuu kirjoittamiseen: kielen ja rakenteen hallinnassa on vaikeuksia, omaa sanottavaa on vähän.

Lukutaitoa tarvitaan ensisijaisesti aivan muuhun kuin kirjojen lukemiseen.

Lukutaitoa tarvitaan ensisijaisesti aivan muuhun kuin kirjojen lukemiseen, mutta varhain aloitettu kirjojen lukeminen tukee parhaiten lukutaidon kehittymistä. Siksi mahdollisuuksia lukemiseen on vaalittava järjestelmällisesti jo neuvolassa. Samalla kun seurataan lapsen pituuden ja painon kehittymistä, tulee huolehtia hänen oikeudestaan iltasatuihin ja kirjastokäynteihin.

Lisäksi lasten ja nuorten älylaitteiden käyttöä olisi syytä rajoittaa, kuten Belgiassa, Hollannissa ja Australiassa on tehty. Suomessa käyttöön ennemmin kannustetaan. Pelätään, ettei lapsista muuten tule digiosajia, vaikkei internetin ja älypuhelimien keksijöillä ollut lapsena internetiä eikä älypuhelinia.

Lukeminen ei ole vain lukemista, sanoo päähenkilö Olli

Jalosen romaanissa *Taivaanpallo* (2018): *Lukeminen on ymmärtämistä, ensin niin että ymmärtää kirjaimet, sitten niin että ymmärtää sanat, sitten että ymmärtää sanat yhdessä ja sitten vielä sanojen ja lauseitten jälkeen (lause on sanoja peräkkäin mutta sillä lailla että niissä on yhdessä järki) että ymmärtää asiat. Se on oikein pitkä tie.*

Angus-poika on oivaltanut, ettei lukeminen ole vain tekninen suoritus, vaan vaatii syventymistä, vaivannäköä. Kenties siksi moni nuori sanoo vihaavansa kirjallisuutta, vihaavansa lukemista – siihen on vaikea keskittyä. Jos minulla olisi lapsena ollut nopeita dopamiiniryöppyjä tuottava vehje, minusta tuskin olisi tullut lukijaa. Kirja ei pysty kilpailemaan koukuttavien ärsykkeiden kanssa.

On turha nostalgisoida menneisyyttä tai demonisoida teknologiaa, mutta on selvää, että lapset ja nuoret kasvavat aivan eri ympäristössä kuin heidän lukutaidostaan huolehtivat aikuiset. Se ei ole välttämättä huonompi ympäristö, mutta kirjaan keskittymisen kannalta paljon vaativampi.

Lasten ja nuorten keskittymiskykyä täytyy suojella, ja se on kasvattajien tehtävä.

VASTUU lukemiseen kannustamisesta kuuluu kotien lisäksi kouluille: kirjallisuuden tulisi olla keskeinen osa kaikkien luokka-asteiden opetusta. Ongelmana on, etteivät kaikki opettajatkaan ylläpidä ammattitaitoaan lukemalla. Siksi lähestymistavat eivät aina ole harkittuja.

Äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa vaikuttaa piilokaanon: heikosti lukevat lukion ekaluokkalaiset pannaan tavaamaan *Seitsemää veljestä*, mikä on heille liian vaikeaa. Tai lukemisen sijaan teetetään tehtävä, jossa pitää tutustua kirjailijaan – toisin sanoen lukea Wikipedia-artikkeli. Se taas on ihan liian helppoa. Useissa yläkouluissa lukemista kytätään yhä ikävillä kirjakuulusteluilla.

Koulupolun alkupäässä tilanne on vielä surkeampi. Suomen Kulttuurirahaston ja Kopioston Lukuklaani-hankkeen mukaan yli viidesosa alakoulun opettajista ei ollut viimeisen lukukauden aikana antanut oppilaille kokonaista kirjaa luettavaksi. Tätä perusteltiin ”oppilaiden asenteilla ja lukutaidon puutteella”. Lapsia ei siis opeteta, koska he eivät jo osaa.

Lapsia ei siis opeteta, koska he eivät jo osaa.

Lukemisen kipinän sytyttäminen kuuluu opettajan velvollisuuksiin. Siksi laadukas kirjallisuuspedagogiikka, joka yllyttäisi myös opettajia lukemaan, pitäisi saada keskeiseksi osaksi niin luokan- kuin aineenopettajakoulutusta.

Sillä, mitä lapsena lukee, ei ole paljoa väliä. Alakoululaisen voi koukuttaa vampyyrikirjoilla tai teinin urheilijaelämäkerroilla. Hyvä opettaja osaa tarjota oppilaalle uutta, mielekästä luettavaa; sellaista, joka vaatii hieman enemmän muttei liikaa. Klassikoiden tunteminen on osa yleissivistystä ja kulttuuri-identiteetin muodostumista, mutta tutustua voi monin tavoin: opettaja voi esitellä teoksen ja sen taustan, ja lyhyitä katkelmia lukemalla syntyy käsitys kirjailijan tyylistä. Teos jää mieleen, ja lukemaan voi intoutua vähän vanhempana, kun kirjan haastavuus tuntuu palkitsevalta eikä luotaantyöntävältä.

Työskennellessäni äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana lukiossa en koskaan teettänyt kirjasta ensimmäisillä kursseilla kirjoitustehtävää. En halunnut nuorten yhdistävän lukemista pakolliseen koulutyöhön. Sen sijaan luetusta teoksesta puhuttiin yhdessä. Monelle se oli kurssin parasta antia. Kirjallisuudesta ja lukukokemuksesta keskusteleminen opettajan johdolla syventää lukutaitoa ja vuorovaikutusosaamista. Ennen kaikkea se on kivaa.

Tässä on lukemaan innostamisen juju: Lapsen ja nuoren näkökulmasta lukemisen pitää olla hauskaa, viihdyttävää. Sen tulisi vertautua leikkiin. Leikkiminenkin on kehittävää, muttei kukaan käske lastaan leikkimään hyötyyn vetoamalla.

Lukion uusimmassa opetussuunnitelmassa korostetaan lukemisen elämyksellisyyttä, mutta ylioppilaskoe painottaa analyttistä osaamista. Molempien nivominen opetukseen kysyy opettajalta kekseliäisyyttä sekä näkemystä, jota ei kerry ilman omaa kiinnostusta kirjallisuuteen.

Valitettavasti opettajien ammattiylpeys on hukkunut byrokratian ja muutosten syövereihin. Parhaat siirtyvät muille aloille, eikä jäljelle jäävillä ole työnsä kehittämiseen resursseja tai halua. Se ei ole ihme. Lukiota on pääsykoeuudistuksen myötä tullut preppauskurssi jatko-opintoihin, minkä vuoksi jo peruskoululaiset tuntevat paineita uravalinnoistaan. Opetushallituksen *Kansallinen lukutaitostrategia 2030* tuntuu tätä kehitystä vasten lukutaidon tekohengitykseltä.

KOULUTAIVALTA on asfaltoitu yhä enemmän elinkeinoelämän tarpeisiin. Sivistyksen sijaan halutaan erikoistunutta osaamista ja innovaatioita. Niitä ei kuitenkaan voi saada ilman vankkoja perustaitoja, vuorovaikutustaitoja, kokonaisuuksien hallintaa, leikille ja luovuudelle varattua aikaa sekä tunnetta siitä, että omassa elämässä on mahdollisuuksia.

Sivistys uupuu myös kirjallisuuskeskustelusta. Siksi se banalisoituu, henkilöityy ja välineellistyy. Ei yllätä, ettei lasten- ja nuortenkirjallisuutta kulttuurisivuilla juuri käsitellä. Se kun ei taivu self helpiksi eikä kulttuurijournalismiksi naamioituun juoruiluun, vaan siitä joutuisi puhumaan sinä itsenään – kirjallisuutena. Lanu-kirjailijan elämällä mehustelu olisi sopimatonta, eikä fantasiaromaania lukiessa ole mielekästä pohtia, tapahtuiko tuo oikeasti.

Lukutaidon heikkenemisen kriisi voidaan ratkaista. Se vaatii kirjallisuuden itseisarvon tunnustamista, älykkäämpää keskustelua kaikenikäisten kirjoista ja syvällisempää puhetta kirjallisuuden keinoista, merkityksistä ja sanomasta. Se vaatii, että koulu kasvattaa ensisijaisesti kansalaiseksi, ei työntekijäksi tai huippuosajaksi. Ennen kaikkea se vaatii huono-osaisista lapsista huolehtimista ja eriarvoisuuden kitkemistä.

Mutta se on oikein pitkä tie.

Kuka?

Silvia Hosseini

Silvia Hosseini tunnetaan etenkin esseistään. KUVA: RAMI MARJAMÄKI

39-vuotias Tampereella asuva kirjailija, kriitikko ja opettaja.

Julkaissut kaksi kiitettyä esseekokoelmaa, *Pölyn ylistys* (2018) ja *Tie, totuus ja kuolema* (2021).

Työskenteli äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana lukiossa vuosina 2007–2019.

HS on julkaissut vuodenvaihteen kirjailijapuheenvuoroja vuodesta 1998. Risto Isomäen tekstin viime vuodelta voit lukea [tästä](#), Laura Lindstedtin tekstin vuodelta 2019 [tästä](#).
